

יסודות החינוך

עלון ומידעון הקהילה התורתית יסודות - פרדס כץ והסביבה

יוצא לאור ע"י הקהילה התורתית יסודות - פרדס כץ, הנגב 13.
בנשיאותו ועידודו של מרן ראש הישיבה הגראי"ל שטיינמן שליט"א

פרשת פנחס כ"ד תמוז ה'תשע"ב

הדי"ן	שקיעה	ק"ש א'	ק"ש ב'	תפילה	צאת שבת	ר"ת
19:26	19:48	8:21	9:16	10:26	20:29	21:00

יסודות הפרשה - צוואת הרמב"ם

והאמת והנכון הוא מה שבאר בו החכם רבי אברהם אבן עזרא זצ"ל, אמרו לי עליו שהוא חבר חבור בפירוש התורה וגלה בו סודות עמוקות ועצומות לא יבינם אלא מי שהוא במדרגתו, והם השרידים אשר ה' קורא. והוא זצ"ל דבר בפרשת ואלה המשפטים בפסוק הנה אנכי שולח מלאך לפניך וגו', מאמר נכבד על השמש והירח ודברים עצומים, ראוי שיבינם כל אדם, וזהו אמרו שם אור הירח הוא מאור השמש. ואני אגלה לך בני קצת מדבריו. דע, כי השמש אשר אמר הוא השכל האלקי, והירח הוא השכל האנושי, הוא העיוני ימשוך השפע ממנו על איזה צד שיהיה לפי גלוי המשל, שהירח אין לה אורה ולא בהירות אלא מהשמש.

ואתה בני הנאמן לי, אני מצוה לך שלא תעיין בפירושים ובחיבורים ולא תטרוד שכלך אלא בפירושי ובחיבורי ודבריו, כי הם טובים מאד ומועילים לכל מי שיקרא בהם בהשתכלות יפה בשכל זך ובעיון דק, ושהם אינם כאשר החיבורים, כי הוא היה כמו אברהם אבינו ע"ה בדורו.

הנהיגו עצמכם במדות הטובות, כי טבע האדם תלוי במנהג, והמנהג יוקבע בטבע.

למדו בבחירתכם, באכלכם הכנת זולתכם, בעוד לבכם פנוי, טרם ימלא מחשבות, וכח המזכיר יחלש. כי יבא עת שתוצו ולא תוכלו, ואפילו מה שתוכלו תתיגעו עם מעט תועלת כי לא ירדוף הלב את הפה ואפילו כמה שירדפהו לא יחזיקהו, כי ישכחהו.

דעו כי אמת והצדק הם תכשיטי הנפש ונותנים גבורה ובטח ונצח לגוף.

מאסו הבטלה וגעלו השלוה, כי הם סבה להשחתת הגוף ולמחסור ולשעמום ולפטפטות ולעקשות פה ולזות שפתים, וסולם לשטן ולעובדיו והיא היא העצלה המגולה, וכל עצב יהיה מותר.

התפארו בסבל כי הוא גבורה הישרה והנצחון האמיתי, כי בבקשכם הנקמה שמא לא תשיגוה ותחלו לבכם בתוחלת ממושכה.

ויאמר ה' אל משה... ונאספת אל עמך?
צוואת הרמב"ם - אמת או זיוף? שגגה או בדיה?

בין הספרים הרבים שחיבר הרמב"ם, מיוחסת לו צוואה המכונה "ספר הציווי", או "אגרת מוסר נאה מהרמב"ם ז"ל". משפטים רבים מתוך צוואה זו נתפרסמו מאד, עקב שנתחסו לאישיות מזהירה כמו הרמב"ם, אך על אף שהמחבר ביקש ליחנק ונתלה באילן גדול, באו חכמי ישראל והכו על קדקדו והוכיחו שחלקה הראשון של הצוואה היא צוואה אותנטית של יהודי איטלקי לבניו הזכרים (כפי שמופיע בכת"י לונדון, תחת הכותרת: שערי המוסר של החכם השלם השר איש רומי) וחציה השני הינה זיוף ספרותי (לא) מוצלח, והדבקת השני החלקים הביא לנו את "ספר הציווי" במתכונתו הידועה לנו כיום. לאור זאת, ניתן לדון בקטעים בעייתיים מחיבור זה, הן מחמת תוכנם, והן מחמת ייחוסם אל הרמב"ם.

להלן קטעים ידועים מן הצוואה:

אל תשקצו את נפשותיכם במחלוקת המכלה הגוף והנפש והממון ומה נשאר עוד, ראיתי לבנים השחירו, ופחות נפחתו, ומשפחות נספחו, ושירים הוסרו מגדולתם, ועיירות גדולות נתערערו, וקיבוצים נפרדו, וחסידים נפסדו, ואנשי אמונה אבדו, ונכבדים נקלו ונתבזו בסבת המחלוקת. נביאים נבאו, וחכמים חכמו, ופלוסופים חפשו, ויספו לספר רעת המחלוקת ולא הגיעו לתכליתה. לכן שנאו אותו ונוסו מפניו, והתרחקו מכל אוהביו וגואליו ורעיו. וגם אל כל שאר בשרכם אוהב מדנים התנכרו ורחקו קרבתם, פן תספו בכל חטאתם.

כאשר תמצאו כתוב עמוק ומאמר נבוך בתורה או בנביאים או בספרי החכמים אשר לא תבינוהו ולא תדעו מסתרו ונראה כסותר פנות התורה או דברי הבא אל תזונו מאמונתכם ואל יתבלבל שכלכם. עמדו בחזקתכם, והפחיתות ההוא חשבוהו בכם, כי לא דבר ריק הוא מכם הניחוהו בקרן זוית, ואל תשקצו כל אמונתכם על חסרון הבנת דבר חכמה, אלקים הבין דרכה והוא ידע את מקומה.

◊ **תתנהגו בענוה** כי הוא סולם לעלות המעלות הרמות, ועמה לא תצטרכו לסבל.

◊ **ושעבדו החומר לשכל**, כלומר הגוף לנפש, כי שעבודו הוא חירותכם בזה ובבא. לכן זממו אל תפיקו, כהפיק מאוייו יוסיף לבקשו, ולא ישבע עד שישתוקק למה שלא ישיג, ויאבד עמו חלק אלוקי. ואם ימשול השכל וישתעבד הגוף ויכנע, לא יבקש רק הצריך, וישבע מן המעט ויקוץ המותר, וינעם במוות.

◊ **אכלו כדי שתחיו והיותר תחרימום**, אל תאמינו שרוב המאכל והמשתה יגדיל הגוף וירבה השכל, כשק המתמלא מן המושם לתוכו, כי הוא ההפך, באכול מעט כי כח באצטומכא לקבלו ובחום הטבעי לעכלו אז יגדל ויבריא ודעתו יתישב. אם יאכל יותר מדאי, האצטומכא לא יקבלנו, והחום הטבעי לא יעכלנו, נכחו יצא, פגול הוא לא ירצה. גופו ירזה, ושכלו יתבזה, וכיסו יתרוקן.

◊ **אל תאכלו בדרכים ואל תאכלו כעכברים**, כי אם לשעות הקבועות ובבתיכם. המנעו מהתמיד סעודות עם הבחורים, דעו כי בסעודות הקבוצים יוודע תרבות האדם אם טוב ואם רע, והרבה פעמים חזרתי רעב וצמא בביתי, מיראתי, בראותי חרפת זולתי.

להלן יובאו בקצרה מקצת מן ההוכחות והתהיות:

◊ **כיצד הגיעה הצוואה אלינו**, שאינה ידועה לנו מצאצאיו של הרמב"ם, אלא ע"י מעשה גניבה. בחלק מכתבי היד מופיע לפני הכתב התיאור הבא: "גם אלה דברי גאון הרב ר' משה [בן מימון] זצ"ל, שנמצאו כתובים בשני דפין אשר נחתכו מספר אחד שחיבר סמוך לפטירתו, וקרא שמו "ספר הציווי", מפני שחיברו על דרך צוואה לבנו ר' אברהם זצ"ל. ואותו שחתכם מן הספר הנזכר נשבע, כי בתחבולה לקחם משם בסתר. והגיעו לידי אני הכותב אותם בכאן אלו השני דפין, ונודמן שנתחברתי עם איש חכם ונכבד בקי בשתי הלשונות בלשון העברי ובלשון הערב, וחיליתי פניו להעתיקם לי בלשון הקודש.

◊ הצוואה מחוברת משני חלקים שאין כל קשר ביניהם, לא בסגנון, לא בצורת הפניה, ולא בניסוח. הקטע הראשון מתחיל ב-אברך את ה' אשר יעצני, עד דע בני אברהם ירחמך האל, והקטע השני משם ועד הסוף.

◊ **סגנון הקטע הראשון הינו תנכ"י**, עם מימרות ממסכת אבות, וסגנון חרוזי שלא מצאנו כמותו בשאר כתבי הרמב"ם. וכן בכל הצוואה ישנם מטבעות לשון שאינם שגורות על לשונו של הרמב"ם, אם כי בחלק השני שהוא זיוף מכוון, נעשה מאמץ לחקות את סגנון הזהב של הרמב"ם, משא"כ בחלק הראשון שהיא כאמור צוואה מקורית שבטעות יוחסה לרמב"ם.

◊ **בחצי הראשון הכותב מדבר אל בניו בלשון רבים**, ובחצי השני הפניה היא רק אל "בני אברהם ירחמך האל". וידוע שהיה לרמב"ם רק בן אחד, על כן בניו בלשון רבים אינו שייך כאן כלל. ואין לומר שהרמב"ם דיבר לנכדיו, שכן בנו רבי אברהם נולד לו בהיותו בן חמישים ואחד, ובפטירת הרמב"ם היה נער בן שבע עשרה שנה.

◊ **בחציה השני של הצוואה**, מובאים קטעי הערכה מופרזת לרבי אברהם אבן עזרא. בכל כתבי הרמב"ם הידועים לנו, רבינו הראב"ע מוזכר רק פעם אחת ובדרך אגב ע"י תלמיד שלמד אצלו. (ולכאורה אין שחר לסיפורי האגדות על פגישותיהם של הרמב"ם וראב"ע).

◊ **כבר בקריאה שטחית של הקטע המדבר על ראב"ע**, ניכר לעין איך שהכותב-המזויף סותר את עצמו מיניה וביה. בתחילת הענין נכתב: אמרו לי עליו שהוא חיבר חבור בפירוש התורה וכו', דהיינו שהרמב"ם ידע רק מפי השמועה שראב"ע חיבר את פירושו על התורה, ולאחר מכן נראה שכותב הצוואה עיין רבות בדברי הספר של ראב"ע, ומצטט ממנו, ואומר לבנו שהיה מסביר לו מסודותיו של הראב"ע בחיבוריו וספריו, ומצוה עליו שלא יטריד את שכלו בדברי שאר המחברים אלא בחיבורי הרמב"ם עצמו וראב"ע בלבד! והרגיש בזה המהדיר רש"א ורטהיימר, והתפתל להסביר זאת ללא הועיל.

◊ **דברי חירוף על חכמי צרפת** בסגנון בוטה שלא מצאנו כמותו בבית מדרשו של הרמב"ם. וביותר, איך מסתדרים דברי הצוואה הללו עם מכתבו הידוע של הרמב"ם לעדת לוגיל וזה לשונו: ואתם אלופי ומיודעי חזקו ויאמץ לבבכם, הרי אני מודיע לכם, שלא נשאר בזמן הזה הקשה להרים דגל משה ולדקדק בדברי רבינא ורב אשי, אלא אתם וכל הערים אשר סביבותיכם, שידעתי שאתם קובעין מדרשות תמיד, ושאתם בעלי בינה וחכמה.

◊ **בענין "פרקי הצלחה"** שגם הם לכאורה מיוחסים לרמב"ם בטעות, יש לייחד מאמר נפרד.

דברים משונים בצוואה כמון:

◊ והנאמנות הכניסני במקום שלא הכניסוני קרובי, וירשתי מה שלא הורישוני אבותי והמשילני על גדולים וטובים ממני, הוצלחתי והועלתי לי ולזולתי.

◊ ואויבי חיים עצמו ורבו שונאי שקר, ולא הספיק לי בזה אלא שהבנות הוסיפו יגון על יגוני ועל עסקי סודות מחשבותי.

◊ **ויש לך לדעת כי פרעה מלך מצרים הוא יצה"ר באמת.**

◊ **ודע בני כי האדם המסכן בזה העולם השפל הנבזה אין לו מנוחה בו ואשריו למי שחתמו ימיו מהרה והלך לעולמו בלא טרדת נפשו.**

◊ **תתנהגו בכבודות ובכבודות.**

◊ **לולי זה החכם הנזכר רבי אברהם אבן עזרא זצ"ל אשר העירני על ענינים רבים וכו', והשמר שלא תטריד את שכלך הזך ונפשך היקרה, אלא בחיבורינו וחיבוריו, וזולתם שוא ותפל, ויכלה הזמן והם לא יכלו.**

◊ **החכם ראב"ע היה היה כמו אברהם אבינו ע"ה בדורו.**

◊ **ושמור נפשך מאד מדברי רוב חבורי אנשי צרפת היא פרנצה, אשר לא יראָה להם, שהם מכירים הבורא יתברך אלא בעת אכלם בשר השור השלוק מטובל בחומץ ובשומים, והוא טיבול הנקרא בלשונם סלסא, ויעלה אז חומם ועשן אל מוחם, ויחשבו אז להשיג בהם הבורא יתברך בכל שעה, ושהוא קרוב בתפלותיהן וצעקותיהן בקראם בתלמוד וזולתו מחבורים ומדברי ראשי ישיבות, גם בשומם הבורא ית' מדרס לשונם בספרם.**

◊ **וחזק השמירה יהיה לך תמיד מאד מן האנשים השוכנים בין טונים ובין אלכסנדריא של מצרים ושוכנים גם כן בהרי ברבריא, כי הם יותר טפשים אצלי משאר בני אדם אף על פי שהם חזקים מאד באמונה. והשם ית' עד ודיין עלי, שאינם מכלל בני אדם אצלי אלא מכלל הקראים הכופרים בתורה שבעל פה, ואין אצלם זכות מוח כלל בכל עסקיהם בתורה ובמקרא ובתלמוד, ולא בהיותם דורשי בהגדות ובהלכות.**

דברי רבותינו:

❖ כבר רבינו המהרש"ל בהקדמה לספרו ים של שלמה ב"ק (בדברי ביקורתו על החכם ראב"ע), ערער על מהימנותה של "צוואה" זו.

❖ וכן כתב להדיא רבינו היעב"ץ בספרו מטפחת ספרים: אבל האמת מאיר, להכיר זיופה של אותה אגרת מתוכה מסרחת. כי הלא בנה כעש ביתו, וכבר סתר את אשר בנה, בהכחישו חכמת האצטגנינות בכל עוז, ואיך א"כ מפליג בשבח פירושו של ראב"ע עה"ת כל כך, וכו' [שיש בו] במלחמת הדקדוק והמספר וחכמת משפטי הכוכבים הכוזבת לגמרי אצל הרמב"ם, וגינה אותה בתכלית הגנות.

הלא ודאי אותה אגרת מסוכסכת, בדויה היא על שמו ז"ל מאחד המתפלספים, וזה אמנם מוכרח מאד. לכן אין לתמוה גם משאר דברי הוללות שנמצא בה, כגון שהלעיב במלאכי אלקים קדושי עליון חכמי הצרפתים, אשר האירו עיני הגולה, עשו אזנים לתורה, ואלמלא הם, כבר נשתכחה תורה מישראל, על מאכלם ומנהגם. חס ליה לרמב"ם למימר הכי, כי המבזה ת"ח הרי הוא אפיקורוס. ולא על בעלי התוס' לבדם אותה האגרת ההיא, כי על בעלי התלמוד יצא דבר הלעז במאכלי הבשר שור וסוס.

❖ אכן, השקר עם הטעות נכנסו אל תוך תיבה אחת, וזו התוצאה.

יסודות עמוקים – מעשה שהיה? ❁

(המשך משבוע שעבר) תקציר: איש חסיד ראה במזל אשתו הצדקת שהיא תפול מהגג ביום פלוני. ביום ההוא היה לה יום כביסה, והחסיד עזב את הבית.

❁ האשה עלתה בסולם, ומשהגיעה לאמצע הסולם, שמעה שדופקים על הדלת. שאלה מי זה דופק? ענה קול ואמר עני ראוי לצדקה. אמרה בלבה, הכזר הזה וחתרכת גבינה שיש לי, לא אוכל לאכלם לבדי, ומיד הניחה את הסל באמצע הסולם, ירדה וחילקה את ככר הלחם והגבינה, ונתנה לעני חצי לחם וחצי הגבינה וסגרה את הדלת. חזרה האשה ועלתה לגג לשטוח בחמה את הבגדים שכבסה. היא עודנה עולה בסולם, והנה עני אחר דופק בדלת. שאלה מי זה דופק בדלת? אמר הדופק איש עני. שאלה מה אתה רוצה, אמר מאתמול לא טעמתי מאומה, עוד מעט ואתעלף, אולי תרחמי עלי בדבר מאכל ואפילו מועט כדי להשיב את נפשי. כששמעה את הדברים האלה, ירדו דמעות על לחייה וריחמה עליו, אמרה אני טרודה בעבודתי ואין לי תיאבון אכול שום דבר, ובלילה אוכל, אבל זה העני רעב הוא מאד, לא אכל מאומה מאתמול, והוא נצרך יותר ממני. ירדה מהסולם ונתנה לעני חצי ככר הלחם וחצי חתיכת הגבינה הנשארים, וחזרה ועלתה לשטוח בחמה את הכביסה. אחרי שגמרה את מלאכתה ושטחה את כל הבגדים, ירדה מן הגג שלימה ובריאה. משיבשו הבגדים, עלתה למעלה והורידה אותם וישבה לקפלם. והנה בא בעלה ונכנס, וראה אותה יושבת ומקפלת את הבגדים המכובסים. התפלא מאד ואמר לאשתו: איך עשית בהוצאות הכביסה, הלא אמרתי לך שאין לי להוצאות הכביסה? אמרה לו ראיתי שאתה דחוק, והוצאתי לכביסה ממועות עבודתי, עד שהשם יתברך ירחיב לך. אמר לה ומי העלה את הבגדים לשטוח אותם? אמרה לו אני. התפלא מאד, וחזר ועיין במהלך הכוכבים והמזלות, וראה שהגזירה נתבטלה. אמר לה הודיעי נא לי איזו טובה עשית היום! סיפרה לו כל מה שקרה לה עם שני העניים, שחילקה ביניהם את ככר הלחם ואת חתיכת הגבינה, והיא עדיין לא אכלה מאומה. אז הבין בעלה מה מנע ממנה את המות, ומפני מה נתבטלה הגזירה אשר נגזרה עליה, וכל זה ממעלת הצדקה ויתרונותיה שהיא מצלת ממיתה, כמו שנאמר וצדקה תציל ממות, ובזכות הצדקה נשארה אשתו בחיים.

(מתוך פי' מדרש דוד למסכת אבות, של רבי דוד הנגיד, נכד הרמב"ם ז"ל).

יסודות החכמה היהודית ❁

❁ אנשים נזהרים מ"מיחזי כיוהרא", אבל לא חוששים ל"והרא" בעצמה. (מין הגר"ח קנייבסקי שליט"א, ועיין עלי שור)

❁ החכמה תעוז לחכם, יותר מעשרה תארים. (מנחה חדשה)

במזל טוב בן בא לנו, נתנם להצלחת הרך הנולד נ"י לאוי"ט

הצרפתי
 הפצתי
 ועשעתי!
 03-5709218

